

УДК: 368.032.1
DOI: 10.35254/bsu/2023.65.54

Мурзалиева Э., Халилов А., Темирбекова Ф.
К. Карасаев атындагы БМУ

КАМСЫЗДАНДЫРУУ КОМПАНИЯЛАРЫНДА ТОБОКЕЛДИКТЕРДИ БАШКАРУУНУН НЕГИЗГИ КӨЙГӨЙЛӨРҮ

Аннотация: Макалa камсыздандыруунун негизги тобокелдиктерин аныктоо, камсыздандыруу рыногунун талаптарына жана колдонуудагы мыйзамдарга ылайык учурда түзүлгөн ишканалардын жана уюмдардын тобокелдиктерди башкаруу системасына талдоо жүргүзүү болуп саналат. Камсыздандыруу уюмдарынын тобокелдиктерин башкаруунун формалдуу структуралары берилген, ошондой эле тобокелдиктерди тескөө системаларынын элементтери камсыздандыруу компанияларынын ачык отчетторунда чагылдырылган жана Кыргызстандын камсыздандыруу уюмдарынын тобокелдиктерди башкаруунун формалдуу структуралары сунушталган, тобокелдиктерди башкаруу системаларынын элементтерин камсыздандыруу компанияларынын ачык отчеттуулугу каралат. Камсыздандыруучулардын тобокелдиктерди тескөө тутумун формалдаштыруунун зарылчылыгы жана бул үчүн талап кылынган шарттар талкууланат.

Түйүндүү сөздөр: камсыздандыруу, камсыздандыруу компаниясынын тобокелдиктери, тобокелдиктерди башкаруу, тобокелдиктерди башкаруу системасы.

Мурзалиева Э., Халилов А., Темирбекова Ф.
БГУ имени К. Карасаева

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ В СТРАХОВЫХ КОМПАНИЯХ

Аннотация: В статье ставится задача выявить основные риски страхования, проанализировать систему управления рисками предприятий и организаций, созданную в настоящее время в соответствии с требованиями страхового рынка и действующего законодательства. Представлены формальные структуры управления рисками страховых организаций, а также элементы систем управления рисками отражены в открытых отчетах страховых компаний, предложены формальные структуры управления рисками страховых организаций Кыргызстана, открытая отчетность элементов систем управления рисками страховых компаний. Обсуждается необходимость формализации системы управления рисками страховщиков и необходимые для этого условия.

Ключевые слова: страхование, риски страховой компании, управление рисками, система управления рисками.

Murzalieva E., Khalilov A., Temirbekova F.
Bsu Named After K. Karasaev

THE MAIN PROBLEMS OF RISK MANAGEMENT IN INSURANCE COMPANIES

Abstract: The article aims to identify the main risks of insurance, analyze the risk management

system of enterprises and organizations currently established in accordance with the requirements of the insurance market and applicable laws. The formal structures of risk management of insurance organizations are presented, as well as the elements of risk management systems are reflected in the open reports of insurance companies, and the formal structures of risk management of insurance organizations of Kyrgyzstan are proposed, and the open reporting of elements of risk management systems of insurance companies is considered. The need to formalize the risk management system of insurers and the conditions required for this are discussed.

Keywords: insurance, insurance company risks, risk management, risk management system

Ар бир ишкердик иш кандайдыр бир тобокелдикти камтыйт. Жалпысынан алганда, тобокелдик түшүнүгү келечекте пайда болушу мүмкүн болгон жана чарба жүргүзүүчү субъекттин ишине кандайдыр бир зыян келтириши мүмкүн болгон кандайдыр бир жагымсыз окуя катары аныкталышы мүмкүн. Тобокелдиктер, эреже катары, эки негизги параметр менен аныкталат: ыктымалдуулук жана зыян, жана бул параметрлердин экөө тең бул тобокелдиктерди ким кабыл алганы менен ажырагыс байланышта.

«Кыргыз Республикасында камсыздандырууну уюштуруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 3-пунктуна ылайык, күтүлүп жаткан окуя камсыздандыруу тобокелдиги катары таанылат, ал келип чыккан учурда камсыздандыруу жүргүзүлөт [1]. Камсыздандыруу тобокелдиктери Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик финансылык көзөмөл органынын көрсөтмөсүнө ылайык төмөнкүдөй классификацияланат [5]:

- андеррайтинг тобокелдиги;
- камсыздандыруу резервдеринин тобокелдиги;
- камсыздандыруу төлөмдөрүнүн тобокелдиги;
- катастрофалык коркунуч;
- кайра камсыздандыруу тобокелдиги.

Камсыздандыруудагы тобокелдиктерди башкаруу бизнестин башка чөйрөлөрүндөгү тобокелдиктерди башкаруудан камсыздандыруунун өзүнүн өзгөчөлүгүнө байланыштуу айырмаланат.

Белгилей кетсек, тобокелдиктерди башкаруу такыр эле тобокелдиктерден качууга багытталган эмес. Эгерде камсыздандыруу компаниясынын тобокелдиктерин талдай турган болсок, анда аларды шарттуу түрдө 4 негизги топко бөлүүгө болот:

- операциялык тобокелдиктер;
- камсыздандыруу тобокелдиктери;
- кредиттик тобокелдиктер;
- рыноктук тобокелдиктер.

Эгерде ири камсыздандыруу компанияларында тобокелдиктерди баалоо жана башкаруу тажрыйбасы, ошондой эле жетиштүү капиталдаштыруу болсо, анда рыноктун

жаны катышуучулары үчүн тобокелдиктердин негизги түрлөрүн тандоо жана башкаруу кыйынгга турат. Ошол эле учурда, ар бир компаниянын тобокелдиктери уникалдуу жана жеке мамилени талап кылаарын белгилей кетүү керек.

Тобокелдик даражасына жараша төмөндөгүдөй болушу мүмкүн:

-пландаштырылган долбоорду ишке ашыруудан пайданы толук жоготуу коркунучу болгондо жол берилет;

-критикалык, ал пайда гана эмес, кирешелер жана жоготууларды ишкердин эсебинен жабуу;

-катастрофалык- капитал, мүлк жана бизнес банкрот болгондо.

Мисалы «АТН Полис» камсыздандыруу компаниясы 17 жылдан ашык убакыттан бери иштеп келет. Бул узак мезгилдин ичинде компания өзүнүн кардарларын баалай турган туруктуу жана ишенимдүү компания катары өзүн көрсөттү. Камсыздандыруу рыногунда иш алып барган мезгилде компания камсыздандыруучуларга жалпысынан 52ден ашык оригиналдуу камсыздандыруу продуктуларын сунуштаган [8]. Мындан тышкары, ар бир камсыздандыруу продуктусу жаңылыгы жана оригиналдуулугу менен айырмаланат.

1-сурот. 2018-2022-жылдар аралыгында СК «АТН Полис» ЖАК тарабынан камсыздандыруу төлөмдөрүнүн түшүүсүн талдоо. (млн.сом)

Акыркы үч жыл ичинде ЖАК СК АТН Полиси үчүн төлөмдөрдү түздү: 2020-жылы компания 11 871 435,34 сом, 2021-жылы – 10 781 662,90 сом, 2022-жылы – 20 513 955,21 сом төлөгөн. АТН Полис камсыздандыруу компаниясы дүйнөдөгү эң ири кайра камсыздандыруу компаниялары жана Кыргыз Республикасынын камсыздандыруу компаниялары менен кызматташат. Кызматташуу түздөн-түз да, эл аралык брокерлер аркылуу да ишке ашырылат: Marsh Brokers, Insurance Brokerage Services, AON, Societe de Courtage ж. ири эл аралык камсыздандыруу жана кайра камсыздандыруу компаниялары.

2022-жылдын аягында АТН Policy Insurance компаниясы рыноктогу позициясын бекемдеп, өлкөдөгү эң ири камсыздандыруучулардын арасында төртүнчү орунда турат. Компаниянын төлөмдөрү 74 141 178,13 сомду түздү. АТН Policy камсыздандыруу компаниясы ошондой эле Кыргыз Республикасынын Соода-өнөр жай палатасынын мүчөсү, ЈА Бизнес Ассоциациясынын мүчөсү жана Infox Бизнес Клубунун мүчөсү. Камсыздандыруу уюмунун иши колдонуудагы мыйзамдарга ылайык, бекитилген уставдын жана ички ченемдик жана административдик документтердин негизинде уюштурулат [8].

Ишкананын негизги максаты – камсыздандыруу жана мыйзам тарабынан уруксат берилген башка иш-аракеттерди ишке ашыруу аркылуу пайда табуу. Жарандардын жана юридикалык жактардын табигый кырсыктардан, өзгөчө кырдаалдардан жана башка окуялардан келип чыккан зыяндын жана чыгымдардын ордун толук же жарым-жартылай компенсациялоо түрүндө камсыздандыруу тобокелдигинен бардык мүлктүк укуктарын камсыздандырууну

камсыз кылуу, камсыздандыруу жана Кыргыз жана чет өлкөлүк камсыздандыруучуларды кайра камсыздандыруу.

Капиталды түзүү жана көбөйтүү Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына, анын ичинде камсыздандыруу уюмдарынын капиталын түзүүнүн экономикалык ченемдерин белгилеген камсыздандыруу көзөмөлү боюнча мамлекеттик органдын ченемдик укуктук актыларына ылайык жүзөгө ашырылат.

2-сурот. 2020-2022-жылдары камсыздандыруу толумдорунун динамикасынын диаграммасы.

Мисалы 2 сурет, милдеттүү камсыздандыруу боюнча камсыздандыруу төлөмдөрү 2020-жылга салыштырмалуу 2021-жылы олуттуу өскөнүн белгилейбиз. 2022-жылы алар 2,5 эсеге – 9 500 000 миллион сомго чейин же 293%га өскөн. Жоопкерчиликти камсыздандыруу боюнча да ушундай эле жагдай байкалууда, бул камсыздандыруу төлөмдөрүнүн 2021-жылы 3 800 000 миллион сомго жана 2022-жылы 2 800 000 миллион сомго көбөйүшү менен тастыкталат. Камсыздандыруунун мүлктүк жана жеке түрлөрү боюнча камсыздандыруу төлөмдөрү боюнча айтсак, 2021-жылы 2020-жылдын көрсөткүчтөрүнөн 93%га төмөндөшү байкалса, 2022-жылы өсүү темпи 126%га чейин өскөн. Алсак, камсыздандыруу төлөмдөрүнүн жалпы суммасы 2021-жылы 1,5 эсеге өссө, 2022-жылы тескерисинче 97%га кыскарган.

Бүгүнкү күндөгү экономикалык реалдуулукта финансылык кыйынчылык – бул өтө көп кайталануучу окуя, ошондуктан аны көз жаздымда калтыруу мүмкүн эмес. Тескерисинче, аларды болтурбоо үчүн инструменттер түзүлүүдө: чектөө, хеджирлөө, камсыздандыруу жана башкалар. Башкаруу ошондой эле тышкы жана ички факторлордун бардык түрлөрүнө өз убагында жооп кайтарууну билдирет: кредиттик, рыноктук, оперативдүү. Тобокелдиктерди башкаруу системасы кандай иштеши керек деген суроого бир нече көз караштар бар.

1. Мындай системаны аны иштеп чыгууну, колдонуудагы ченемдик укуктук актыларга жана стандартташтыруу системаларына шайкештигин, ошондой эле учурдагы бизнес-процесстерге этап-этабы менен киргизүүнү контролдоочу адис же адистер тобу түзүүгө тийиш.

2. Система кылдат ички аудиттин натыйжаларынын, коомдун башкармасынын мүчөлөрүнүн жана аудиторлорунун биргелешкен аракеттеринин негизинде түзүлөт.

3. Тобокелдиктерди минималдаштыруу алардын өткөрүп берүүсүнөн келип чыгат. Пайда болгон көйгөйлөрдү чечүүдө камсыздандыруу компанияларынын кызматтарынын пакеттерин жигердүү пайдалануу жана колдонуу эң кооптуу долбоорлордун: жаңы бөлүмдөрдүн, иш чөйрөлөрүнүн, татаал операциялардын терс экономикалык натыйжасын алдын алат.

4. Тобокелдиктерди башкаруу системасы дайыма эле бизнес жүргүзүүнүн милдеттүү куралы боло бербейт.

Комплекстүү жана толук коопсуз бизнес, дээрлик мүмкүн эмес. Бирок жагымсыз факторлорду эсептеп, жоготуу коркунучун талдап, коркунучтун булактарын аныктап, бардык тобокелдиктерди башкаруу стратегиясын иштеп чыгууга болот. Эгер сиз бизнести чеп деп элестетсеңиз, анда тобокелдиктерди башкаруу стратегиясы аны басып алгыс кылган чеп чуңкуру болуп саналат. Бул, эреже катары, бир нече коргонуу линиялары, алардын параметрлери алар түзүлгөн коркунучтардын өзгөчөлүктөрү менен аныкталат.

Тобокелдиктерди башкаруу системасын түзүү жана анын натыйжалуулугун дайыма талдоо узак жана жемиштүү иштин ачкычы болуп саналат. Камсыздандыруу, тобокелдикти алдын алуунун жолдорунун бири катары, мода эмес, коргоо жана жагымсыз кырдаалдарда компенсациялык чечим болуп саналат. Кыраакылык же акыл-эстүүлүк менен мактануу, айрыкча, атаандаштык бизнес чөйрөсүндө таң калыштуу.

Адабияттар

1. Кыргыз Республикасында камсыздандырууну уюштуруу жөнүндө [Текст]: 1998-жылдын 23-июлдун №96 Кырг. Респ. мыйзамы// Кырг. Респ. Норматив. акт. - 1998. - № 17. - Б. 22-31.
2. Ишкерлердин укуктарын коргоо жөнүндө [Текст]: 2001-жылдын 1-февралындагы Кырг. Респ. мыйзамы - № 15.
3. Аскарова А.К. Кыргыз Республикасында кичи жана орто ишкердикти өнүктүрүү жолундагы негизги көйгөйлөр жана тосколдуктар [Текст] / Борбордук Азия өлкөлөрүнүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ыссык-Көл форумунун жанылыктары. - 2017. -3 (18). - Б.46-51.
4. Мурзалиева Э.И., Штыбаева О.Р., Бусурманова Т.К. Анализ финансовой деятельности страховых компаний [Текст]/ Актуальные вопросы современной экономики. - 2022. № 3. - С. 413-417.
5. Мурзалиева Э.И., Байышов Н. Управления рисками [Текст]/ Журнал КГУСТА № 2 (59) 2019 г . - С.195-199
6. fsa.rg
7. stat.kg
8. <http://www.atnpolis.kg/>